

แนวทางการจัดการกับการแพร่กระจายข่าวลวง ข้อมูลผิดพลาด และข้อมูลบิดเบือนทางสื่อออนไลน์: องค์ความรู้และบทเรียนจากต่างประเทศ

Approaches to tackle the spread of fake news, misinformation, and disinformation online: Knowledge and lessons from overseas

พระราชสิริ กุลลาบ คณานิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Phansasiri Kularb. Faculty of Communication Arts, Chulalongkorn University

Email: phansasiri.k@chula.ac.th

Received: 10 May 2020 ; Revised: 26 May 2020 ; Accepted: 22 June 2020

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้นำเสนอผลการสำรวจแนวทางในการจัดการกับการแพร่กระจายข่าวลวง ข้อมูลผิดพลาด และข้อมูลบิดเบือนทางสื่อออนไลน์ในต่างประเทศ เพื่อแสดงภาพรวมเกี่ยวกับความพยายามและบทเรียนในการรับมือกับปรากฏการณ์นี้ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการวิจัยเอกสาร ได้แก่ บทความวิจัยและวิชาการ รายงาน ผลสำรวจ และการรายงานของสื่อมวลชน ในช่วงปี ค.ศ. 2014 – 2019 ผลการวิจัยพบแนวทางการจัดการกับการแพร่กระจายข่าวลวง ข้อมูลผิดพลาด และข้อมูลบิดเบือน 5 แนวทาง ได้แก่ 1) กฎหมายและการกำกับดูแล 2) การให้การศึกษาด้านการรู้เท่าทันสื่อ 3) การตรวจสอบข้อเท็จจริง 4) การพัฒนาคุณภาพของงานวารสารศาสตร์ และ 5) การพัฒนาเทคโนโลยีที่มีความรับผิดชอบ

การศึกษาวิจัยที่ผ่านมาชี้ว่า การแพร่กระจายข้อมูลที่ก่อให้เกิดความเข้าใจผิดเหล่านี้เป็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไขเพราะมีผลกระทบต่อสุขภาพและสิทธิเสรีภาพของประชาชน ตลอดจนกระบวนการประชาธิปไตยและความมั่นคงของประเทศ ดังนั้น ระบบนิเวศของข้อมูลข่าวสารจึงต้องมีความโปร่งใส และมีการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารอย่างเสรีและมีคุณภาพ เพื่อให้ประชาชนมีข้อมูลที่ถูกต้อง หลากหลาย เพียงพอต่อการใช้ชีวิตและการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางสังคมและการเมืองโดยไม่ถูกแทรกแซงจากกลุ่มอิทธิพล นอกจากนี้ ยังมีการเสนอว่า การรับมือกับการแพร่กระจายข่าวลวง ข้อมูลผิดพลาด และข้อมูลบิดเบือน ควรเป็นการบูรณาการแนวทางต่างๆ และให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดมุมมองที่หลากหลายในการจัดการกับปัญหาในหลายมิติ

คำสำคัญ: ข่าวลวง ข้อมูลผิดพลาด ข้อมูลบิดเบือน

Abstract

This research article presents a survey of approaches to tackle the spread of fake news, misinformation, and disinformation online in other countries, in order to provide an overview of attempts and lessons learned from dealing with this phenomenon. Using a qualitative research methodology, the author conducted documentary research on existing research and academic articles, reports, surveys, and news reports during 2014 to 2019. The study finds 5 approaches: 1) Legislative and regulatory approach; 2) Media literacy education approach; 3) Fact-checking approach; 4) “Quality journalism” approach, and 5) “Responsible technology” approach.

Existing literature concerning approaches to tackle fake news, misinformation, and disinformation online show that the spread of misleading information is a problem that needs solutions because it affects people’s health, rights, and freedom, as well as democratic processes and national security. Therefore, the news and information ecosystem must be transparent and enable a free flow of quality information, so that people are informed with accurate and diverse information that is sufficient for daily life and participation in social and political processes without interference from influential groups. Moreover, studies suggest that approaches to tackle the spread of fake news, misinformation, and disinformation should integrate various approaches and ensure participation from every stakeholder, in order to form multi-perspectival and multi-dimensional solutions.

Keywords: fake news, misinformation, disinformation

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การแพร่กระจายของข่าวลวง (fake news) ข้อมูลผิดพลาด (misinformation) และข้อมูลบิดเบือน (disinformation) เป็นประเด็นที่ถูกนำมาอภิปรายและถกเถียงอย่างเข้มข้นในปีค.ศ. 2016 โดยเฉพาะระหว่างและหลังการเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาและการลงประชามติเรื่องการเป็นสมาชิกของสหภาพยุโรปของสหราชอาณาจักร (Brexit) ซึ่งมีขึ้นท่ามกลางการแบ่งขั้วของอุดมการณ์ทางการเมืองและสังคมในประเทศเหล่านี้ ขณะที่ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ความกังวลต่อข่าวลวง ข้อมูลบิดเบือน และข้อมูลผิดพลาดก็เป็นที่อภิปรายและถกเถียงในช่วงเหตุการณ์สำคัญทางการเมือง อย่างช่วงการเลือกตั้งในอินเดีย อินโดนีเซีย ไทย และได้หวัน ซึ่งมีการแข่งขันอย่างเข้มข้นระหว่างพรรคการเมืองที่มีอุดมการณ์และจุดยืนที่ต่างขั้ว รวมถึงการเคลื่อนไหวเพื่อวิจารณ์รัฐบาล เช่นในฟิลิปปินส์และฮ่องกง (Kajimoto & Stanley, 2018; Blundy, 24 April 2019; Shu, 7 January 2020) นอกจากนี้ ข้อมูลที่สร้างความเข้าใจผิดเหล่านี้ยังถูกใช้ในปฏิบัติการข้อมูลข่าวสาร (ซึ่งมักดำเนินการโดยรัฐ) เพื่อโจมตีกลุ่มผู้มีอัตลักษณ์แตกต่างจากกลุ่มที่ครองอำนาจทางการเมืองและวัฒนธรรมในประเทศ เช่นในเมียนมาร์และอินเดีย (Haciyakupoglu, 12 February 2019; Chakrabarti, Stengel, & Solanki, 2018)

ขณะเดียวกัน การแพร่กระจายข้อมูลผิดพลาดและข้อมูลบิดเบือนเกี่ยวกับสุขภาพก็มีไม่น้อย ซึ่งผู้ผลิตและเผยแพร่อาจไม่ได้หวังผลทางธุรกิจเป็นหลัก แต่อาจเกิดจากระบบการให้ข้อมูลอย่างเป็นทางการไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ หรือการที่ประชาชนขาดความเชื่อมั่นในสถาบันที่ให้ข้อมูล จนทำให้ข้อมูลเท็จแพร่กระจายและทำให้คนจำนวนไม่น้อยปักใจเชื่อ (Waisboard, 2020)

ปัจจัยทางเทคโนโลยีที่หลายฝ่ายมองว่าทำให้การแพร่กระจายข้อมูลเท็จเป็นไปอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว คือสื่อสังคม (social media) และช่องทางออนไลน์อื่นๆ รวมทั้งการใช้ยุทธศาสตร์ที่ทำให้เนื้อหาถูกส่งตรงถึงกลุ่มผู้มีอิทธิพลและลักษณะทางประชากรที่ต้องการสื่อสารด้วยโดยตรง เช่นการระบุพิกัด (geotagging) และการแบ่งผู้บริโภคมองออกเป็นกลุ่มย่อยตามการคาดการณ์พฤติกรรมผู้บริโภค เพื่อตอบสนองรสนิยมและความต้องการส่วนบุคคลได้อย่างเจาะจง (microsegmentation) เป็นต้น (Brummette et al., 2018: 498)

ในตะวันตก กระแสการจัดการกับปัญหานี้มักให้น้ำหนักกับการผลักดันให้ภาคอุตสาหกรรมออกแบบและพัฒนาระบบกลไกที่มีประสิทธิภาพในการจัดการกับข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลผิดพลาด ซึ่งมีความคืบหน้าทีละน้อยในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา (Wardle & Derakhshan, 2017) รวมทั้งการเสริมสร้างความแข็งแกร่งเพื่อเรียกความน่าเชื่อถือของสถาบันสื่อวารสารศาสตร์ให้กลับคืนมา (European Commission, 2018a) ขณะที่ในโลกตะวันออก ภาครัฐมักเข้ามามีบทบาทในการเป็นเจ้าภาพหลักเพื่อจัดการข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลผิดพลาดผ่านกลไกทางกฎหมายและการกำกับดูแล (Tambini, 2017; Vasu et al., 2018) ขณะเดียวกัน การเติบโตของภาคประชาสังคมที่ดำเนินงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการตรวจสอบข้อเท็จจริง การให้การศึกษาด้านการรู้เท่าทันสื่อ และการสื่อสารข้อเท็จจริง ก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้แนวทางการจัดการกับผลกระทบของข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลผิดพลาดมีความหลากหลายและไม่ได้ตกอยู่กับภาครัฐหรือเอกชนเท่านั้น (Hacıyakupoglu, 12 February 2019; Blundy, 24 April 2019)

ด้วยเหตุนี้ การสำรวจองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการจัดการกับการแพร่กระจายของข่าวลวง ข้อมูลผิดพลาด และข้อมูลบิดเบือนในต่างประเทศ อาจนำไปสู่การทำความเข้าใจปรากฏการณ์นี้ ทั้งในระดับนโยบายและกิจกรรม เพื่อเป็นประโยชน์ในการนำมาปรับใช้ในสังคมไทยต่อไป

คำถามวิจัย

องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการจัดการกับการแพร่กระจายข่าวลวง ข้อมูลผิดพลาด และข้อมูลบิดเบือนในต่างประเทศ เป็นอย่างไร

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับข่าวลวง ข้อมูลผิดพลาด ข้อมูลบิดเบือน

นักวิชาการและนักวิชาชีพวารสารศาสตร์จำนวนไม่น้อยไม่สนับสนุนการใช้คำว่าข่าวลวงหรือ fake news เพื่อหมายถึงข้อมูลที่ก่อให้เกิดความเข้าใจผิดทั้งหมด เนื่องจากคำนี้ไม่สามารถอธิบายความซับซ้อนของปรากฏการณ์ข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลผิดพลาดได้อย่างชัดเจน อีกทั้งยังถูกใช้อย่างคลุมเครือเพื่อวัตถุประสงค์และความหมายที่ต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นรายงานข่าวที่ไม่เป็นประโยชน์ โฆษณาชวนเชื่อ หรือข้อมูลที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองเพื่อให้สังคมสับสนหรือหมดความเชื่อมั่นในสถาบันต่างๆ (Wardle & Derakhshan 2017: 15-16; Egelhofer & Lecheler, 2019) ขณะเดียวกัน การชี้ว่าข่าวใดเป็นข่าว “ลวง” นั้น แสดงว่าต้องมีการตัดสินว่าข่าวใดไม่ใช่ข่าวลวงเสียก่อน ซึ่งเป็นไปได้ยาก เพราะคนกลุ่มหนึ่งอาจเรียกรายงานข่าวหรือการแสดงความเห็นที่ตนไม่เห็นด้วยว่าเป็นข่าวลวงก็ได้ (Tandoc et al., 2018: 148)

Tandoc และคณะ (2018) ซึ่งสำรวจบทความวิชาการจำนวน 34 ชิ้นที่ใช้คำว่า fake news ระหว่างปีค.ศ. 2003 ถึง 2017 พบว่า คำว่า fake news ถูกใช้เรียกเนื้อหาที่หลากหลาย ตั้งแต่ข่าวเสียดสี (news satire) ข่าวล้อเลียน (news parody) เนื้อหาที่ถูกสร้างขึ้นมาและไม่เป็นความจริง (fabrication) เนื้อหาที่ถูกปรับแต่งเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง (manipulation) โฆษณา (advertising) และโฆษณาชวนเชื่อ

(propaganda) จุดร่วมของเนื้อหาเหล่านี้คือรูปแบบการนำเสนอที่ดูเสมือนข่าว ตั้งแต่ลักษณะของเว็บไซต์ วิธีการเขียนบทความ และการนำเสนอภาพถ่ายที่มีคำบรรยายประกอบ โดยในภาพรวมพบว่า ข่าวลวงมีองค์ประกอบ (domain) 2 ประการ คือ 1) ข้อเท็จจริงที่รายล้อม (facticity) ซึ่งหมายถึง ระดับการยึดโยงอยู่กับข้อเท็จจริงของเนื้อหา กับ 2) เจตนาของผู้ผลิตเนื้อหา (intention) กล่าวคือ ระดับความตั้งใจของผู้ผลิตในการทำให้ผู้รับสารเข้าใจผิด (Tandoc et al, 2018: 147-8) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Egelhofer และ Lecheler ซึ่งชี้ว่า คุณสมบัติหรือ “เสาหลัก” สามประการของข่าวลวง (three pillars of fake news) ได้แก่ 1) มีข้อเท็จจริงที่รายล้อมต่ำ (low in facticity) 2) ถูกสร้างขึ้นด้วยเจตนาที่จะหลอกลวง (intention to deceive) และ 3) ถูกนำเสนอในรูปแบบงานวารสารศาสตร์ (journalistic format) (Egelhofer & Lecheler, 2019: 98-9 - เน้นข้อความตามต้นฉบับ)

ส่วนคำว่า ข้อมูลบิดเบือน (disinformation) หมายถึงข้อมูลที่ทำให้เกิดความเข้าใจผิดอย่างจงใจด้วยเจตนาบางประการ (Fallis, 2015; Wardle & Derakhshan, 2017; Spies, 2019) ได้แก่ เนื้อหาที่เป็นข้อเท็จจริงแต่ถูกอธิบายด้วยบริบทที่ไม่ถูกต้อง (false context) การปลอมแปลงแหล่งข้อมูลโดยสวมรอยแหล่งข้อมูลที่มีอยู่จริง (imposter content) เนื้อหาที่เกิดขึ้นจริงแต่ถูกปรับแต่งเพื่อหลอกลวงผู้อื่น (manipulated content) เนื้อหาที่ถูกสร้างขึ้นมาและเป็นเรื่องเท็จทั้งสิ้น (fabricated content) (Wardle & Derakhshan, 2017: 20) ขณะที่ข้อมูลผิดพลาด (misinformation) หมายถึงข้อมูลที่ผิด แต่ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นด้วยเจตนามุ่งร้าย ลักษณะเนื้อหาในกลุ่มนี้ ได้แก่ การเชื่อมโยงที่ผิด (false connection) เช่น พาดหัวภาพ กับการบรรยายภาพ ไม่สอดคล้องกับเนื้อหา และเนื้อหาที่ทำให้เข้าใจผิด (misleading content) (Ibid.) ดังนั้น ข่าวลวงเป็นข้อมูลบิดเบือนที่ถูกนำเสนอในรูปแบบข่าว (Egelhofer & Lecheler, 2019: 102)

ดังนั้น หากต้องการทำความเข้าใจปรากฏการณ์การแพร่กระจายของข้อมูลเท็จและข้อมูลบิดเบือนที่สร้างความเข้าใจผิดไม่ว่าในรูปแบบใด การใช้คำว่า ข้อมูลบิดเบือน (disinformation) จะครอบคลุมเนื้อหาและวิธีการนำเสนอที่อื่นๆ เช่น ข่าวลือ ทฤษฎีสมคบคิด อีกทั้งยังเอื้อต่อการทำความเข้าใจในเชิงเนื้อหาของข้อมูลบิดเบือนที่ซับซ้อน รวมถึงผลที่เกิดจากการเปิดรับข้อมูลบิดเบือนชัดเจนได้ยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้จะมีนิยามที่ต่างกันทั้งข่าวลวง ข้อมูลบิดเบือน และข้อมูลผิดพลาด ก็มีการออกแบบการสื่อสารที่มีอิทธิพลต่อการสร้างความเข้าใจและการใช้ชีวิตในสังคมการเมืองของสาธารณะได้ ด้วยเหตุนี้ การทำความเข้าใจเรื่องข่าวลวง ข้อมูลผิดพลาด และข้อมูลบิดเบือน จึงต้องพิจารณาความเหมือนและต่างของคุณลักษณะ ปัจจุบัน รวมถึงพิจารณาข้อมูลบิดเบือนในบริบททางการเมืองที่กว้างขึ้น ทั้งในและต่างประเทศ รวมถึงเชื่อมโยงให้เห็นผู้แสดงที่หลากหลาย เพื่อให้เห็นองค์ประกอบในการจัดตั้ง “ระเบียบของข้อมูลบิดเบือน (disinformation order)” (Bennett & Livingston, 2018 - เน้นข้อความโดยผู้เขียน) ที่จะนำไปสู่แนวทางจัดการที่เหมาะสมกับสถานการณ์และบริบทของท้องถิ่นต่อไป

ในแวดวงวิชาการและพื้นที่สาธารณะ มีการอภิปรายถึงแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการกับการแพร่กระจายของข่าวลวง ข้อมูลผิดพลาด และข้อมูลบิดเบือนอย่างกว้างขวาง แต่ก็ยังหาข้อสรุปได้ยาก เนื่องจากเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสาร เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการเข้าถึงข้อมูล ประโยชน์สาธารณะ ความสงบเรียบร้อยของสังคม และความมั่นคงของชาติ อีกทั้งยังขึ้นอยู่กับการบริบทของพื้นที่ ดังนั้น กรอบแนวคิดในการออกแบบทางแก้ไขจึงมีหลากหลาย เช่น การกำกับดูแลตนเอง/กันเองของภาคอุตสาหกรรม (self-regulation) การกำกับดูแลโดยรัฐ การรู้เท่าทันสื่อ ความมั่นคง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การศึกษาที่ผ่านมาได้เสนอแนะว่าเนื่องจากปรากฏการณ์ข้อมูลบิดเบือนมีนิยามที่ซับซ้อน มีผู้เกี่ยวข้อง

หลากหลาย รวมทั้งทำให้เกิดผลกระทบในหลายมิติ ดังนั้น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน ทั้งผู้ให้บริการแพลตฟอร์ม องค์กรสื่อ รัฐบาล และภาคประชาสังคม ควรร่วมกันจัดการกับปรากฏการณ์นี้ และพิจารณาบริบททางสังคมการเมืองที่ส่งผลให้เกิดข้อมูลผิดพลาดและบิดเบือน เพื่อให้สามารถจัดการกับปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Tambini, 2017; Bennett & Livingston, 2018; Chakrabarti, Stengel, & Solanki, 2018; Chakrabarti, Rooney, & Kweon, 2018; Vasu et al., 2018)

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับข้อมูลบิดเบือน ข้อมูลผิดพลาด และข่าวลวง จะเป็นกรอบในการสำรวจและวิเคราะห์แนวทางการจัดการกับการแพร่กระจายข้อมูลเหล่านี้ในต่างประเทศ รวมถึงวิเคราะห์ความเข้าใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อข้อมูลบิดเบือน ข้อมูลผิดพลาด และข่าวลวง ซึ่งมีผลต่อการกำหนดรูปแบบการจัดการการแพร่กระจายข้อมูลต่อไป

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการวิจัยเอกสาร (documentary research) โดยมีขั้นตอนการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. กำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีเฉพาะเจาะจง (purposive sampling)

ก. บทความวิจัยและวิชาการเกี่ยวกับข่าวลวง ข้อมูลผิดพลาด และข้อมูลบิดเบือน โดยสืบค้นจากฐานข้อมูลวิชาการออนไลน์ ได้แก่ EBSCO, JSTOR และ Google Scholar

ข. รายงานและผลสำรวจของหน่วยงานต่างๆ โดยสืบค้นจากโปรแกรมค้นหาข้อมูล และเว็บไซต์หรือฐานข้อมูลออนไลน์ของหน่วยงาน

ค. การรายงานของสื่อมวลชน โดยสืบค้นจากโปรแกรมค้นหาข้อมูลและฐานข้อมูลออนไลน์ขององค์กรสื่อ

2. สืบค้นเอกสารโดยใช้คำสำคัญ (keyword search) ได้แก่ disinformation, misinformation และ fake news

3. สืบค้นเอกสารเพิ่มด้วยวิธีสุ่มตัวอย่างแบบสโนว์บอล (snowball sampling) จากวรรณกรรมที่พบในขั้นตอนที่ 2

4. นำเสนอผลการวิจัยด้วยการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (analytical description) ด้วยการจัดหมวดหมู่ข้อมูล ยกตัวอย่างกรณีศึกษา และการวิเคราะห์ข้อค้นพบด้วยกรอบแนวคิดในงานวิจัย

ขอบเขตของงานวิจัย

งานวิจัยนี้จะศึกษาวรรณกรรมภาษาอังกฤษที่สืบค้นได้จากคำสำคัญซึ่งกำหนดไว้ในระเบียบวิธีวิจัยในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2557 [ค.ศ. 2014] – พ.ศ. 2562 [ค.ศ. 2019]) เป็นหลัก

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยพบแนวทางในการจัดการกับการแพร่กระจายของข่าวลวง ข้อมูลผิดพลาด และข้อมูลบิดเบือน 5 แนวทาง ได้แก่ กฎหมายและการกำกับดูแล การให้การศึกษาด้านการรู้เท่าทันสื่อ การตรวจสอบข้อเท็จจริง การพัฒนาคุณภาพของงานวารสารศาสตร์ และการพัฒนาเทคโนโลยีที่มีความรับผิดชอบ ดังนี้

1. แนวทางกฎหมายและการกำกับดูแล (Legislative and regulatory approach)

1.1 กฎหมาย

ภาครัฐในหลายประเทศมีการเสนอหรือออกกฎหมายใหม่ แก้ไขกฎหมายที่มีอยู่เดิมให้ครอบคลุมกิจกรรมที่เกี่ยวกับข้อมูลผิดพลาดและบิดเบือน และบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวดเพื่อจัดการกับผู้เผยแพร่ข้อมูลเหล่านี้ รวมถึงในบางกรณีก็กำหนดให้บริษัทเทคโนโลยีรับผิดชอบต่อการแพร่กระจายข้อมูลผิดพลาดและบิดเบือนโดยนำเนื้อหาที่เป็นปัญหาออกให้รวดเร็วขึ้น และเสนอให้มีการปรับหรือจำคุกในกรณีที่ไม่สามารถควบคุมการแพร่กระจายได้ โดยมีนิยามเนื้อหาที่เป็นปัญหาแตกต่างกันไป ได้แก่ ข้อมูลเท็จ (เคนยา มาเลเซีย สิงคโปร์ กัมพูชา) ข้อมูลที่สร้างความไม่สงบในสังคมหรือกระทบต่อความมั่นคง (รัสเซีย) การนำเสนอข้อมูลเท็จในรูปแบบข่าว (ฟิลิปปินส์) หรือระบุลักษณะเนื้อหา เช่น การสื่อสารเพื่อสร้างความเกลียดชัง (เยอรมนี อิสราเอล โครเอเชีย) ขณะที่บางประเทศเน้นการกำกับดูแลข้อมูลในช่วงเวลาสำคัญ เช่น การเลือกตั้ง (บราซิล ฝรั่งเศส ไอร์แลนด์) หรือแทนที่จะกำกับดูแลเนื้อหา ก็เสนอกฎหมายให้บริษัทผู้ให้บริการแพลตฟอร์มเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับผู้ซื้อโฆษณาออนไลน์ รายจ่าย และการเผยแพร่โฆษณาออนไลน์ที่อาจมีเนื้อหาทางการเมือง (สหรัฐอเมริกา แคนาดา) (Funke & Flamini, 2018; Vasu et al., 2018)

นอกจากนี้ ยังมีการบังคับใช้กฎหมายและอำนาจรัฐด้วยวิธีอื่นๆ เช่น การปราบปราม “ข่าวลือออนไลน์” ของจีนในปีค.ศ. 2013 ซึ่งกำหนดให้ผู้บริการเครือข่ายสังคมออนไลน์ต้องลบเนื้อหาที่ถูกจัดว่าเป็น “ข่าวลือ” ได้แก่ สันคลอนศีลธรรมและระบบสังคมนิยม รวมถึงเป็นข้อมูลที่ขาดความน่าเชื่อถือ ส่วนผู้เผยแพร่ก็มีโทษจำคุกสูงสุด 3 ปี อย่างไรก็ตาม นักวิชาการเห็นว่า ปฏิบัติการดังกล่าวเป็นอันตรายต่อเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เพราะมี 1) โครงสร้างที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อกำกับดูแลก่อนการเผยแพร่ (prepublication regulation) และ 2) นิยามที่กว้างเกินไปของข้อมูลบิดเบือนที่ตรวจสอบไม่ได้ (Tambini, 2017: 13 -เน้นข้อความตามต้นฉบับ)

หลายฝ่ายจึงเสนอว่าการใช้มาตรการทางกฎหมายเพื่อลงโทษผู้ให้บริการแพลตฟอร์ม สื่อมวลชน และผู้ใช้อินเทอร์เน็ตไม่ใช่หนทางที่มีประสิทธิภาพที่สุดในการจัดการกับข้อมูลผิดพลาดและบิดเบือน อีกทั้งยังเสี่ยงต่อการถูกล้างเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นและการเข้าถึงข้อมูลของประชาชน หรือแม้จะยับยั้งการแพร่กระจายข้อมูลได้ แต่ไม่ได้ครอบคลุมเรื่องการเยียวยาหรือผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการแพร่กระจายของข้อมูลเหล่านี้ (Tambini, 2017; Paris & Donovan, 2019: 40) นอกจากนี้ การจัดการกับสื่ออาจส่งผลให้ความเชื่อมั่นในสื่อกระแสหลักลดลง ทั้งยังทำให้ข้อมูลบิดเบือนและพฤติกรรมรุนแรงสุดโต่ง (radicalization) เพิ่มขึ้น (Marwick & Lewis, 2017)

ในข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับสหราชอาณาจักร Tambini (2017: 14) เสนอว่า ประเภทเนื้อหาที่อาจต้องการการกำกับดูแลในรูปแบบกฎหมายคือเนื้อหาเท็จที่มีเจตนาในการทำลายความมั่นคงของชาติ ซึ่งเป็นไปตามอนุสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนของยุโรป (European Convention on Human Rights) ที่ให้ความชอบธรรมต่อการจำกัดเสรีภาพในการพูดในเรื่องความมั่นคงของชาติ อย่างไรก็ตาม ความท้าทายของประเด็นนี้อยู่ที่การสร้างมาตรฐานที่เหมาะสม เช่น การแยกแยะการคุกคามที่แท้จริงและมีผลกระทบจากการสื่อสารที่ทำให้เสียชื่อเสียงหรือภาพลักษณ์ของรัฐ ซึ่งสิ่งที่รัฐบาลควรทำเป็นหลักคือการเฝ้าระวังและแจ้งให้ผู้ให้บริการแพลตฟอร์มนำเนื้อหาออกไป ขณะที่เนื้อหาเชิงเสียดสีและวิพากษ์วิจารณ์ไม่ได้สร้างความเสียหายต่อสังคมและมีแนวโน้มจะเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะเนื่องจากการสร้างการตรวจสอบและแสดงความรับผิดชอบ เนื้อหาประเภทนี้จึงควรได้รับประโยชน์จากหลักการเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและเสรีภาพสื่อ (Tambini, 2017: 16)

1.2 การกำกับดูแลรูปแบบอื่นๆ

หลายประเทศมีการตั้งคณะทำงานหรือองค์กรเฉพาะด้านขึ้นเพื่อศึกษาและเฝ้าระวังข้อมูลที่สร้างความเข้าใจผิดและเป็นอันตรายต่อสังคม เช่น สหราชอาณาจักรมีการตั้งหน่วยการสื่อสารเพื่อความมั่นคงของประเทศขึ้นหลังการสอบสวนพบว่ารัสเซียแทรกแซงการลงประชามติเรื่องการออกจากสหภาพยุโรปด้วยการส่งข้อมูลบิดเบือนผ่านบัญชีโซเชียลมีเดียปลอม เช่นเดียวกับแคนาดาที่มีหน่วยเหตุสาธารณะในช่วงเลือกตั้งเพื่อคอยเฝ้าระวังการแพร่กระจายข้อมูลบิดเบือนในช่วงเลือกตั้งและแจ้งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบเพื่อดำเนินการต่อไป (Funke & Flamini, 2018) นอกจากนี้ ยังมีการสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศในภูมิภาคต่างๆ เพื่อดำเนินการสอดส่องและบิดเบือน เช่น คณะทำงาน East StratCom Task Force (ดูเพิ่มเติมได้ที่ https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/2116/-questions-and-answers-about-the-east-stratcom-task-force_en) ของสหภาพยุโรป หรือการลงนามร่วมกันของรัฐบาลกลุ่มประเทศอาเซียนเพื่อสร้างความรับผิดชอบด้านข้อมูลข่าวสารในยุคดิจิทัล เมื่อปี ค.ศ. 2018 ซึ่งระบุว่าการด้านข่าวลวงเป็นส่วนหนึ่งของภารกิจนี้ (ASEAN, 10 May 2018) เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีการเสนอให้ภาคเอกชนสร้างระบบและกลไกในการเฝ้าระวังที่ชัดเจนและจริงจังขึ้น เพื่อสร้างค่านิยมและวัฒนธรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่เหมาะสมมากกว่าใช้แรงจูงใจด้านกำไร เช่น การให้คุณค่าและสนับสนุนผู้ดูแลเนื้อหา (content moderator) การสร้างเงื่อนไขการใช้บริการที่ส่งเสริมสังคม (pro-social terms of service) ที่จะช่วยยับยั้งเนื้อหาซึ่งผู้ใช้เป็นผู้ผลิตเองที่เป็นเท็จ ทำให้เข้าใจผิด ความ หรือมีเป้าหมายเพื่อโจมตีกลุ่มคนบางกลุ่ม การพัฒนาเครื่องหมายที่รับประกันความน่าเชื่อถือ (trust mark) หรือธงเตือน (warning flag) ที่แสดงให้เห็นการตรวจสอบข้อมูลหรือการตั้งคำถามให้พิจารณาเรื่องและแหล่งข้อมูล (Tambini, 2017: 14) รวมทั้งเน้นความโปร่งใสและเปิดให้สาธารณะได้ตรวจสอบ

แนวทางหนึ่งที่ภาคเอกชนนำมาใช้ในการกำกับดูแลตนเองคือการลดช่องทางและแรงจูงใจในการหารายได้โฆษณาของผู้ผลิตข้อมูลผิดพลาดและบิดเบือน ตัวอย่างเช่น Facebook ทบทวนแนวปฏิบัติในการซื้อโฆษณาทางการเมืองและเนื้อหาบางประเภท และมีทีมตรวจสอบการซื้อโฆษณาทางการเมือง ส่วน Twitter ก็ประกาศเพิ่มความแม่นยำของเครื่องมืออัลกอริทึมและอัปเดตแนวปฏิบัติของชุมชนเกี่ยวกับการโฆษณาให้ผู้ใช้เห็นชัดเจนขึ้น ขณะที่ Google ก็ประกาศห้ามผู้เผยแพร่เนื้อหาเกือบ 200 รายในเครือข่ายโฆษณา AdSense เมื่อปลายปี ค.ศ. 2016 และออกรายงานความโปร่งใสของโฆษณาทางการเมือง (political ad transparency report) ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2018 (ดูเพิ่มเติมได้ที่ <https://transparencyreport.google.com/political-ads/home>) รวมถึงสร้างฐานข้อมูลสำหรับการศึกษาวิจัย (Wardle, 2017: 64; Vasu et al., 2018: 7-8) อย่างไรก็ตาม วิธีนี้ยังต้องให้ภาคเอกชนและรัฐให้ความร่วมมือในการหาทางที่จะเปลี่ยนแนวทางการสร้างรายได้โฆษณาทางออนไลน์ เพราะภาคเอกชนอาจจะไม่สนับสนุนการถอนโฆษณาจากเว็บไซต์ที่น่าสงสัยได้ (Vasu et al., 2018: 20)

ด้านการเฝ้าระวังข้อมูลผิดพลาดและบิดเบือน มีรายงานว่า Facebook และ Twitter ได้พัฒนาเทคนิคอัลกอริทึมและการเรียนรู้ด้วยระบบ (machine learning) เพื่อตรวจสอบบัญชีปลอมและบอต โดยเฉพาะในช่วงวิกฤตที่ผู้คนต้องค้นหาข้อมูลที่จำเป็นในการใช้ชีวิต เช่น การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 (Owen, 24 April 2020) และการเฝ้าระวังเนื้อหาบางประเภทอย่างการคุกคามทางออนไลน์ เนื้อหาที่ขู่หรือเหยียดเชื้อชาติ (Vasu et al., 2018: 20)

ผู้ให้บริการแพลตฟอร์มยังใช้การตรวจสอบข้อเท็จจริงและให้ความสำคัญกับแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือเพื่อรับมือกับข้อมูลเท็จ เช่น Facebook และ WhatsApp ร่วมมือกับเครือข่ายการตรวจสอบข้อเท็จจริง

นานาชาติ (International Fact-checking Network: IFCN ดูเพิ่มเติมที่ <https://www.poynter.org/ifcn/>) รวมถึงองค์กรตรวจสอบข้อเท็จจริงอย่าง PolitiFact และ AFP ในการตรวจสอบข้อมูล รวมทั้งมีระบบ “ติดธง (flag)” ที่ให้ผู้ใช้งานรายวันข้อมูลที่เห็นว่าเป็นข่าวลวงเข้ามาเพื่อให้บริษัทและพันธมิตรตรวจสอบ ส่วนผู้ใช้แอปพลิเคชัน WeChat ของจีนก็สามารถรายงานผู้ใช้อื่นหรือแม้กระทั่งกลุ่มแชตที่แชร์ข้อมูลผิด การคุกคาม หรือการพ่นไฟ โดยคลิกปุ่มบนหน้าโปรไฟล์ จากนั้น พนักงานของ WeChat ที่เก็บฐานข้อมูลข่าวลวงก็จะบล็อกเนื้อหาที่คล้ายกันโดยอัตโนมัติหากมีการโพสต์อีก (Vasu et al., 2018: 20) ขณะที่ Google News เปิดให้ผู้เผยแพร่เนื้อหาเน้นข้อความในเนื้อหาที่มีการตรวจสอบข้อเท็จจริงแล้วเพื่อให้ตรวจพบง่ายขึ้นโดยใช้ระบบ schema.org (Wardle, 2017: 66) ส่วนในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 Google, YouTube และ Twitter ปรับปรุงระบบการค้นหาที่ให้แหล่งข้อมูลที่เป็นทางการและเชื่อถือได้ อย่างศูนย์ควบคุมและป้องกันโรคแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา (Centers for Disease Control and Prevention :CDC) ปรากฏในผลการค้นหาเป็นลำดับต้นๆ เป็นต้น (Bell, 30 January 2020; O'Sullivan, 30 January 2020)

นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอแนะให้ผู้ให้บริการต่างๆ ส่งเสริมการยับยั้งการแพร่กระจายเนื้อหาที่เป็นอันตรายข้ามแพลตฟอร์มอย่างมีประสิทธิภาพได้ (Paris & Donovan, 2019: 40) รวมถึงเปิดเผยข้อมูลให้นักวิชาการได้ศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนากลไกป้องกันที่มีประสิทธิภาพและเป็นอิสระมากขึ้น (Hern, 22 May 2017)

2. แนวทางการให้การศึกษาด้านการรู้เท่าทันสื่อ (Media literacy education approach)

งานวิจัยของ Jang และ Kim (2018) พบว่าผู้ที่เชื่อว่าคนอื่นมีโอกาสตกเป็นเหยื่อของข้อมูลผิดพลาดและบิดเบือนมากกว่าตนเอง (กล่าวคือ มีการรับรู้ของบุคคลที่สาม (third-person perception) ในระดับสูง) มีแนวโน้มที่จะสนับสนุนแนวทางการรู้เท่าทันสื่อเพื่อจัดการกับข้อมูลผิดพลาดและบิดเบือนออนไลน์มากกว่าแนวทางการกำกับดูแลสื่อ เนื่องจากไม่ต้องการให้ความเปราะบางของผู้อื่นเป็นเหตุให้เกิดการรู้สึกอับอายในการแสดงความคิดเห็นของตน

ทั้งนี้ องค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (OECD) เรียกร้องให้มีการสอนให้เด็กและเยาวชนรู้ว่าอะไรคือข่าวลวง เนื่องจากแนวคิดการรู้เท่าทันสื่อกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมด้วยการทำให้เห็นจุดบอดและอคติของตนเอง กระตุ้นให้เกิดความสงสัยใคร่รู้ต่อข้อมูลข่าวสารจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย และฝึกให้เด็กประเมินข้อมูลอย่างมีตรรกะและพิจารณามุมมองทางเลือกอื่นๆ ก่อนจะนำไปสู่ข้อสรุป (Vasu et al., 2018: 24-5) ส่วนองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ซึ่งดำเนินงานด้านการรู้เท่าทันสื่ออย่างต่อเนื่อง ก็ผลิตคู่มือฝึกอบรมเกี่ยวกับงานวารสารศาสตร์และการรับมือกับข่าวลวงและข้อมูลบิดเบือน (ดูเพิ่มเติมได้ที่ <https://en.unesco.org/fightfakenews>) เพื่อให้ให้นักการศึกษานำไปใช้ รวมถึงการผนวกการรู้เท่าทันสื่อเข้ากับการฝึกอบรมเพื่อต่อต้านความรุนแรงสุดโต่ง (Counter Violent Extremism: CVE) เพื่อฝึกการคิดวิเคราะห์ข้อมูลบิดเบือนที่นำไปสู่การใช้ความรุนแรงได้ (Ibid.)

รัฐบาลหลายประเทศก็ใช้โครงการให้การศึกษาด้านการรู้เท่าทันสื่อและสื่อดิจิทัลมาเป็นแนวทางเพื่อต้านข่าวลวง ข้อมูลผิดพลาด และข้อมูลบิดเบือน เช่น ออสเตรเลีย แคนาดา ไนจีเรีย สวีเดน เดนมาร์ก เป็นต้น โดยออสเตรเลียจัดการรณรงค์ให้ผู้คนตรวจสอบข้อมูลในช่วงเลือกตั้ง ขณะที่สวีเดนและเดนมาร์กจัดทำคู่มือวิธีสังเกตข้อมูลบิดเบือนรูปแบบต่างๆ ที่หวังผลทางธุรกิจและทางการเมืองให้ประชาชนเข้าถึงได้ (Funke & Flamini, 2018)

ยังมีข้อเสนอแนะว่า แนวทางการศึกษาด้านการรู้เท่าทันสื่อด้วยมุมมองเชิงวิพากษ์ (critical media literacy) มีความสำคัญต่อการสร้างสมรรถนะในการรับมือกับข้อมูลผิดพลาดและบิดเบือนในระยะยาว

(McDougall, 2019) และต้องฝึกฝนอยู่เสมอเพื่อให้ทันต่อเนื้อหาแบบใหม่และบริบททางสังคมที่ซับซ้อน (Chakrabarti, Rooney, & Kweon, 2018: 41) นอกจากนี้ การมีเครื่องมือดิจิทัลที่เข้าถึงได้ง่ายและทันต่อเทคโนโลยีการปรับแต่ง ก็จะช่วยให้ผู้คนได้ฝึกสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อและกระบวนการคิดมากขึ้น เช่น การใช้แอปพลิเคชัน OpenMind (ดูเพิ่มเติมได้ที่ <https://openmindplatform.org>) ที่เชื้อให้เกิดการคิดวิเคราะห์ และช่วยให้ผู้ใช้เข้าใจในสัจการท่องโลกออนไลน์ของตนเองและอคติที่เกี่ยวข้อง (Vasu et al., 2018: 24) หรือเครื่องมือตรวจจับข้อมูลลวงอัตโนมัติ (Paris & Donovan, 2019) เป็นต้น

3. แนวทางตรวจสอบข้อเท็จจริง (Fact-checking approach)

การพิสูจน์ข้อเท็จจริง (verification) และการตรวจสอบข้อเท็จจริง (fact-checking) เป็นแนวทางการรับมือกับข่าวลวง ข้อมูลผิดพลาด และข้อมูลบิดเบือนที่เติบโตอย่างรวดเร็วในช่วง 4-5 ปีมานี้ และมีการดำเนินงานอย่างกว้างขวาง ทั้งหน่วยงานภาครัฐ (บราซิล เม็กซิโก สเปน) องค์กรสื่อสารมวลชน (BBC, AFP) บริษัทตรวจสอบข้อเท็จจริง (Storyful) องค์กรไม่แสวงกำไร (PolitiFact, Snopes และเครือข่ายสมาชิกของ IFCN) และภาคประชาสังคมในประเทศต่างๆ (อินโดนีเซีย อินเดีย ฟิลิปปินส์) อีกทั้งยังมีวิธีการตรวจสอบที่หลากหลายและผสมผสานระหว่างการใช้เทคโนโลยีและมนุษย์ เช่น การใช้กระบวนการเชิงวิทยาศาสตร์ การเปรียบเทียบกับฐานข้อมูลเดิม การให้ผู้เชี่ยวชาญวิเคราะห์ การระดมกำลังจากผู้คน (crowdsourcing) เป็นต้น นอกจากนี้จะเป็นแหล่งที่ประชาชนจะนำข้อมูลที่ได้รับมาตรวจสอบว่าเป็นจริงหรือเท็จมากขึ้นเรื่อยๆ ไปด้วย หน่วยงานเหล่านี้ยังร่วมมือกับผู้ให้บริการแพลตฟอร์มในความพยายามตอบโต้กับข้อมูลผิดพลาด และบิดเบือนที่เผยแพร่ในแพลตฟอร์มนั้นๆ ด้วย จนนักวิชาการมองว่าองค์กรตรวจสอบข้อเท็จจริงเป็นเสมือนกรรมกรที่ปราศจากอคติในสภาพแวดล้อมทางการเมืองที่แบ่งขั้วและองค์ประกอบหนึ่งในมาตรฐานของการรายงานข่าวการเมือง (Walter et al., 2019: 17)

IFCN ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 2015 ได้จัดทำหลักการดำเนินงาน (code of principles) สำหรับผู้ตรวจสอบข้อเท็จจริง โดยองค์กรที่ต้องการเป็นภาคีเครือข่ายต้องลงนามและยึดเป็นแนวปฏิบัติเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้กับการดำเนินงานของตน ปัจจุบันมีองค์กรที่ร่วมลงนามรับหลักการ (signatories) และได้รับการรับรองแล้ว 73 องค์กร (ข้อมูลเมื่อ 30 เมษายน 2563) ทั้งนี้ เสาหลักของการดำเนินงานตรวจสอบข้อเท็จจริงที่ IFCN ระบุไว้ คือความไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด (non-partisanship) ความเป็นธรรม (fairness) และความโปร่งใส (transparency) ในด้านต่างๆ ทั้งแหล่งข้อมูล แหล่งทุน วิธีการตรวจสอบ และการแก้ไข (ดูเพิ่มเติมได้ที่ <https://ifcncodeofprinciples.poynter.org/know-more/the-commitments-of-the-code-of-principles>)

แม้จะมีความพยายามในการตอบโต้กับข้อมูลผิดพลาดและบิดเบือนด้วยข้อเท็จจริง แต่แนวทางนี้ก็ยังไม่มีประสิทธิภาพเต็มที่ เนื่องจากข้อมูลที่ได้รับการตรวจสอบแล้วยังเข้าไม่ถึงผู้ใช้งาน โดยเฉพาะกลุ่มคนที่ไม่คิดจะตรวจสอบข้อเท็จจริงเนื่องจากมีอคติในการรับรู้ หรือไม่มีความรู้เท่าทันทางดิจิทัล นอกจากนี้ กระบวนการพิสูจน์ว่าข้อมูลเป็นเท็จ (debunk) ก็ล่าช้ากว่าการแพร่กระจายข้อมูล เพราะต้องให้คนเกิดความสงสัยใคร่รู้ก่อนว่าข้อมูลนี้เป็นจริงหรือเท็จ ไม่แชร์ข้อมูลนั้น แล้วมาตรวจสอบที่เว็บไซต์ โดยอนุมานว่าคนอ่านต้องเชื่อในข้อค้นพบของผู้ตรวจสอบข้อมูล รวมทั้งยังมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่าผู้ตรวจสอบข้อมูลก็มีอคติ เช่น มีแนวคิดเสรีนิยม ทำให้ผู้ที่มีอุดมการณ์อื่นไม่เชื่อถือ (Vasu et al., 2018: 19)

ความท้าทายของแนวทางนี้คือจะทำให้คนที่ยึดมั่นในอุดมการณ์ ความรู้ ความเชื่อของตนเอง เห็นพ้องกับข้อสรุปจากการตรวจสอบข้อเท็จจริงได้อย่างไร งานวิจัยที่ใช้ทฤษฎีการใช้เหตุผลอย่างมีแรงจูงใจ (motivated reasoning) พบว่า ประสิทธิภาพของการแก้ไขข้อมูลผิดพลาดด้วยการตรวจสอบข้อเท็จจริงจะลดลงในกลุ่มผู้ที่มีความเชื่อสูง กล่าวคือ ยิ่งมีความเชื่อในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างแรงกล้า ก็จะไม่เชื่อผลการตรวจสอบข้อ

เท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องนั้น ดังนั้น ในช่วงการเลือกตั้งที่ผู้คนแสดงจุดยืนทางการเมืองอย่างชัดเจนและต้องการหาข้อมูล รวมถึงเป็นช่วงที่มีการแพร่กระจายข้อมูลผิดพลาดและบิดเบือนสูง การตอบโต้ด้วยการตรวจสอบข้อเท็จจริงอาจไม่ได้ผลนักเนื่องจากประชาชนที่มีความเชื่ออยู่แล้วมักไม่มีแรงจูงใจในการตรวจสอบข้อมูล อย่างไรก็ตาม รูปแบบการนำเสนอผลการตรวจสอบข้อเท็จจริงที่อาจโน้มน้าวใจผู้ที่มีอุดมการณ์แข็งแกร่งได้บ้าง คือการใช้ “ระบบวัดความจริง (truth scales)” ที่บ่งชี้ว่าเนื้อหาใดเป็นความจริงและส่วนใดเป็นเรื่องเท็จ (Walter et al., 2019)

การรับรู้เรื่องความจริงและความเท็จของคนก็เป็นความท้าทายอีกประการของการตรวจสอบข้อเท็จจริง โดยผู้ใช้สื่อ การศึกษาที่ให้ผู้เข้าร่วมงานวิจัยจัดประเภทข่าว 150 เรื่องที่ได้รับการตรวจสอบโดย Snopes พบว่า เรื่องที่มีแนวโน้มจะถูกรายงานหรือติดธง (flagged) เพื่อให้มีการตรวจสอบข้อเท็จจริงคือ 1) เรื่องเท็จที่ผู้ใช้ส่วนใหญ่เข้าใจว่าเป็นเท็จ และ 2) เรื่องจริงที่ผู้ใช้ส่วนใหญ่เข้าใจว่าเป็นเท็จ ซึ่งคณะนักวิจัยวิเคราะห์ว่า ไม่มีประโยชน์มากนักในการตรวจสอบเรื่องในกลุ่มแรกที่ใช้ส่วนใหญ่รับรู้ว่าเป็นความจริงต่ำอยู่แล้ว ขณะที่เรื่องในกลุ่มที่ 2 แสดงให้เห็นความดูแลของผู้ใช้ต่อเรื่องที่เป็จริง แต่แพลตฟอร์มสังคมออนไลน์กลับไม่มีเครื่องหมายกำกับอย่างชัดเจนว่าเป็นเรื่องจริงเพื่อคลี่คลายความสับสน ในทางตรงกันข้าม เรื่องเท็จที่ผู้ใช้ส่วนใหญ่เข้าใจว่าเป็นจริง เป็นข้อมูลที่อาจสร้างความเสียหายได้มากกว่า เพราะผู้คนรับรู้ว่ามีความเป็นจริงสูง แต่เนื่องจากผู้คนมักไม่รายงานเรื่องในกลุ่มนี้ และรายงานเรื่องเท็จที่ผู้ใช้ส่วนใหญ่เข้าใจว่าเป็นเท็จ มากกว่า เนื้อหาในกลุ่มหลังจึงมีแนวโน้มที่จะถูกตรวจสอบก่อน (Babaei et al., 2019 – เน้นข้อความโดยผู้เขียน)

ดังนั้น หากผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ถูกหลอกให้เชื่อเรื่องที่เป็นเท็จได้มากเท่าไร ก็มีแนวโน้มที่เรื่องนั้นจะถูกรายงานให้ตรวจสอบข้อเท็จจริงได้น้อย ด้วยเหตุนี้ คณะนักวิจัยจึงเสนอให้มีการปรับลำดับการตรวจสอบข้อเท็จจริงใหม่ โดยเสนอยุทธศาสตร์การวิเคราะห์การรับรู้ต่อความจริงและความเท็จของผู้ใช้ และการวิเคราะห์เชิงพยากรณ์ต่ออคติของผู้ใช้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย 3 ประการ คือ 1) นำเรื่องเท็จออกจากวงจรการแพร่กระจาย 2) แก้ไขความเข้าใจผิดของผู้ใช้ และ 3) ลดความไม่เห็นพ้องต้องกันระหว่างความเข้าใจต่อความจริงของผู้ใช้ที่แตกต่างกัน หรือทำให้เห็นตรงกันว่าความจริงคืออะไร (Ibid.)

แม้จะยังมีช่องโหว่และข้อถกเถียงเกี่ยวกับแนวทางการตรวจสอบข้อเท็จจริงอยู่ไม่น้อย แต่แนวทางนี้ก็ยังมีคามจำเป็นในการรับมือกับการแพร่กระจายข่าวลวง ข้อมูลผิดพลาด และข้อมูลบิดเบือน โดยเฉพาะในช่วงวิกฤตการณ์ต่างๆ ซึ่งจะมีรูปแบบและเนื้อหาที่แตกต่างจากเดิม จึงมีข้อเสนอให้รัฐให้เงินสนับสนุนโครงการเกี่ยวกับการตรวจสอบข้อมูลและข้อเท็จจริง ทั้งโครงการใหม่และที่มีอยู่แล้ว เพื่อให้มีอิสระและสามารถดำเนินงานต่อไปได้อย่างยั่งยืน (Tambini, 2017: 14)

4. แนวทางพัฒนาคุณภาพของวารสารศาสตร์ ('Quality journalism' approach)

ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ข่าวลวง ข้อมูลผิดพลาด และข้อมูลบิดเบือนแพร่กระจายไปในวงกว้างอย่างรวดเร็ว คือประชาชนไม่ไว้วางใจในสถาบันสื่อวารสารศาสตร์เช่นเดิม เนื่องจากเห็นว่องค์กรเหล่านี้ได้รับผลประโยชน์หรือถูกแทรกแซงจากกลุ่มอิทธิพลต่างๆ จนนำเสนอข่าวสารที่ไม่สอดคล้องกับอุดมการณ์ของตน คนจึงเชื่อในข้อมูลที่มีการส่งต่อผ่านช่องทางต่างๆ โดยคนใกล้ชิด และไม่ใส่ใจนักว่าต้นทางจะมาจากไหน (Chakrabarti, Stengel, & Solanki, 2018; Chakrabarti, Rooney, & Kweon, 2018) ขณะที่นักวิชาการก็พบว่าสถาบันสื่อวารสารศาสตร์ไม่ได้ช่วยให้พลเมืองมีข้อมูลข่าวสารเพียงพอเพื่อนำไปสู่การอภิปรายถกเถียงและตัดสินใจได้อย่างกระจ่าง (Watts & Rothschild, 2017) อีกทั้งยังพบว่า การรายงานของสถาบันสื่อก็เป็นเครื่องขยายเสียงให้ข้อมูลผิดพลาดและบิดเบือนกระจายไปอย่างกว้างขวาง รวดเร็ว หรือบางกรณีก็เพิ่มความน่าเชื่อถือ

ให้กับข้อมูลเหล่านี้ด้วย (Phillips, 2018; First Draft, 2019)

ข้อเสนอหนึ่งในการจัดการกับการแพร่กระจายข้อมูลบิดเบือนคือการพัฒนาให้สถาบันและงานวารสารศาสตร์มีคุณภาพยิ่งขึ้น เพื่อให้ทำหน้าที่เป็นพื้นที่สาธารณะในสังคมประชาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลสำรวจพบว่า ถึงแม้ผู้คนจะบริโภคข้อมูลข่าวสารจากสื่อสังคมออนไลน์เป็นหลัก แต่ก็ยังไว้วางใจข้อมูลที่ได้รับจากองค์กรสื่อมากกว่าข้อมูลทางสื่อสังคมออนไลน์ (Fletcher & Nielsen, 2017) และเห็นว่า นอกจากการพึ่งพาความรู้ของตนเองและผู้นำทางความคิด ผู้คนยังต้องพึ่งพาสื่อกระแสหลักที่น่าเชื่อถือบนฐานของข้อเท็จจริงและปฏิเสธสื่อที่เน้นการอธิบายและแสดงความเห็น (Wagner & Boczkowski, 2019)

งานวิจัยของ Institute for the Future Digital Intelligence Lab ในสหรัฐฯ เสนอว่า นักวารสารศาสตร์ควรได้รับการสนับสนุนทรัพยากร 6 ด้านเพื่อลดผลกระทบจากข้อมูลผิดพลาดและบิดเบือน ได้แก่ 1) เครื่องมือและการฝึกอบรมเกี่ยวกับข้อมูลผิดพลาดและบิดเบือน 2) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการรายงานข้อเท็จจริง 3) คำแนะนำเกี่ยวกับความปลอดภัย (security) ในการทำงานและทางกฎหมาย 4) ทรัพยากรด้านสุขภาพจิต 5) กลไกในการแสดงความรับผิดชอบ และ 6) การศึกษาด้านการรู้เท่าทันสื่อ (Persen et al., 2018)

ด้วยเหตุนี้ ทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาสังคมจึงเห็นความจำเป็นในการพัฒนาคุณภาพของสื่อวารสารศาสตร์อันจะนำไปสู่การเป็นช่องทางเพื่อตอบโต้กับข้อมูลผิดพลาดและบิดเบือนที่น่าเชื่อถือ รายงานจากคณะผู้เชี่ยวชาญของสหภาพยุโรปเสนอว่าการเสริมสร้างความโปร่งใสของชาวออนไลน์ รวมถึงระบบการเผยแพร่ข่าวสาร การพัฒนาเครื่องมือให้ผู้ใช้สื่อและนักวารสารศาสตร์จัดการกับข้อมูลบิดเบือนและใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในเชิงบวก และการปกป้องความหลากหลายและความยั่งยืนของระบบนิเวศข่าวสารในยุโรปเป็นแนวทางสำคัญในการรับมือกับการแพร่กระจายข้อมูลบิดเบือน (European Commission, 2008a) ขณะที่ Google ก่อตั้งโครงการ Google News Initiative (ดูเพิ่มเติมได้ที่ <https://newsinitiative.withgoogle.com>) ในปี ค.ศ. 2018 ด้วยการใช้งบประมาณ 300 ล้านดอลลาร์สหรัฐในการสนับสนุนโครงการและกิจกรรมด้านการรู้เท่าทันสื่อและงานวารสารศาสตร์รูปแบบต่างๆ ทั้งในระดับภูมิภาคและท้องถิ่นเป็นเวลา 3 ปี (Roose, 20 March 2018) ส่วนสถาบันวิชาการและภาคประชาสังคมจำนวนไม่น้อยก็ศึกษาวิจัย จัดกิจกรรม และเสนอแนะแนวปฏิบัติสำหรับการรายงานเพื่อต้านการแพร่กระจายข้อมูลผิดพลาดและบิดเบือน เช่น First Draft ซึ่งเป็นองค์กรไม่หวังกำไร ได้ฝึกอบรมให้นักวารสารศาสตร์ในระดับท้องถิ่นและจัดทำคู่มือการรายงานในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อให้ผู้สนใจได้เข้าถึงทางเว็บไซต์ เป็นต้น

5. แนวทางพัฒนาเทคโนโลยีที่มีความรับผิดชอบ ('Responsible technology' approach)

แม้จะมีการศึกษาเพื่อคัดค้านนวัตกรรมทางเทคโนโลยีและทางสังคมเกี่ยวกับข้อมูลผิดพลาดและบิดเบือนไม่น้อย แต่ประเด็นที่ภาคอุตสาหกรรมถูกวิพากษ์วิจารณ์คือความล้มเหลวในการเชื่อมต่อกับงานวิจัย ภาคการศึกษา ภาคประชาสังคม และผู้วิเคราะห์นโยบาย (Wardle, 2017: 66) ดังนั้น ความร่วมมือกันระหว่างสถาบันวิชาการและผู้ให้บริการแพลตฟอร์มจะนำไปสู่การหาแนวทางแก้ไขเชิงเทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อจัดการกับข้อมูลบิดเบือน อีกทั้งยังอาจพัฒนาทางออกที่ทุกแพลตฟอร์มสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ ต่างจากการผลักดันให้อุตสาหกรรมเป็นผู้ดำเนินการเพราะอาจจะทำให้ได้ทางแก้เฉพาะแพลตฟอร์มใดแพลตฟอร์มหนึ่ง (Dias, 2017)

ผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีสารสนเทศศึกษาระบบและเครื่องมือที่จะช่วยในการตรวจจับและจัดกลุ่มข้อมูลบิดเบือนประเภทต่างๆ เพื่อยับยั้งการแพร่กระจายอย่างกว้างขวางและส่งต่อไปยังผู้ตรวจสอบข้อเท็จจริง เช่น ระบบ RumorLens ที่ศึกษาลักษณะทางภาษาและรูปแบบแพร่กระจายข้อมูลที่สงสัยว่าจะเป็นข่าวลือทางทวิตเตอร์ (Resnick et al., 2014) เป็นต้น

ผู้ให้บริการแพลตฟอร์มยังใช้ระบบแปะป้ายเพื่อแจ้งให้ผู้ใช้งานสังเกตลักษณะเนื้อหาที่อาจมีความผิดปกติ เช่น WhatsApp ติดสัญลักษณ์แสดงให้เห็นว่าข้อมูลนั้นถูกส่งต่อ (forwarded tag) ในเนื้อหา เพื่อเป็นการเตือนให้ผู้ใช้งานทราบว่าต้นทางของข้อมูลนั้นไม่ได้มาจากผู้ส่งโดยตรง (Chakrabarti, Stengel, & Solanki, 2018: 61) ในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 WhatsApp ยังปรับเปลี่ยนค่าติดตั้งในการแชร์เพื่อชะลอการส่งต่อเนื้อหาที่อาจจะเป็นข้อมูลผิดพลาดหรือบิดเบือนด้วยการจำกัดจำนวนผู้รับจากการส่งต่อ กล่าวคือสำหรับข้อความที่มีการส่งต่อมาแล้วเกิน 5 ครั้ง ผู้ใช้จะสามารถส่งต่อข้อความนั้นไปยังผู้รับได้เพียงคนเดียวหรือกลุ่มเดียวในแต่ละครั้ง แม้วิธีนี้อาจจะไม่สามารถยับยั้งการส่งต่อข้อมูลไปยังกลุ่มแชตที่มีสมาชิกจำนวนมากได้ แต่อย่างน้อยก็ทำให้กระบวนการส่งต่อมีความยุ่งยากขึ้น ซึ่ง WhatsApp รายงานว่า จำนวนการแชร์ข้อความลดลง 25% หลังจากใช้มาตรการนี้ (Kazeem, 7 April 2020) อย่างไรก็ตาม ความท้าทายในกรณีนี้คือ จะทำอย่างไรให้ผู้ใช้งานสังเกตป้ายเตือนเหล่านี้ อุกคิต และไม่ส่งต่อข้อมูล เพราะผลการสำรวจพบว่า ในชีวิตประจำวัน ผู้ใช้ไม่ได้ใส่ใจกับการแจ้งเตือนเหล่านี้มากนัก บางคนกลับคิดว่าสัญลักษณ์ forwarded tag เป็นตัวกระตุ้นให้ส่งต่อด้วยซ้ำ (Chakrabarti, Stengel, & Solanki, 2018: 61)

สำหรับการจับสังเกตข้อมูลบิดเบือนที่เป็นภาพและเสียง มีรายงานที่ Facebook ได้รณรงค์ให้มีการใช้ระบบอัตโนมัติเพื่อตรวจจับการปรับแต่งเนื้อหาที่ใช้ปัญญาประดิษฐ์ ขณะที่บริษัท TruePic ซึ่งเพิ่งก่อตั้งไม่นานมานี้ ใช้เทคโนโลยีบล็อกเชนเพื่อตรวจสอบภาพและวิดีโอที่สื่อมวลชนนำเสนอว่ามีการปรับแต่งหรือไม่ ขณะที่หน่วยวิจัยด้านกลาโหมของสหรัฐฯ (US Defense Advanced Research Projects Agency: DARPA) ให้ทุนสนับสนุนโครงการ MediFor ซึ่งวิเคราะห์วิดีโอเพื่อตรวจสอบความละเอียดในวิดีโอซึ่งจะเป็นสัญญาณของการปรับแต่ง (Paris & Donovan, 2019: 43-44)

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับข่าวลวง ข้อมูลผิดพลาด และข้อมูลบิดเบือนที่ผ่านมาชี้ว่า การแพร่กระจายข้อมูลที่ทำให้เกิดความเข้าใจผิดเป็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไข เพราะมีผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน สิทธิเสรีภาพของปัจเจกและสาธารณะ ตลอดจนกระบวนการประชาธิปไตยและความมั่นคงของประเทศ ดังนั้น เป้าหมายของการจัดการกับปรากฏการณ์นี้คือการสร้างระบบนิเวศของข้อมูลข่าวสารที่มีความโปร่งใส และทำให้การไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารเป็นไปอย่างเสรีและมีคุณภาพ เพื่อให้ประชาชนมีข้อมูลที่ถูกต้อง หลากหลายเพียงพอต่อการใช้ชีวิตและการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางสังคมและการเมืองโดยไม่ถูกแทรกแซงจากกลุ่มอิทธิพลต่างๆ (Schudson & Zelizer, 2017; Bennett & Livingston, 2018; Waisboard, 2020) ไม่ใช่การปิดกั้นการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารหรือเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น (Tambini, 2017; Vasu et al., 2018) ตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนแนวคิดข้างต้นคือหลักการ 4 ประการของสหภาพยุโรปในการจัดการข้อมูลบิดเบือนออนไลน์ ซึ่งเป็นผลจากข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญและการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ได้แก่ 1) ความโปร่งใสเกี่ยวกับข้อมูลและผู้ผลิตข้อมูล 2) ความหลากหลายของข้อมูล 3) ความน่าเชื่อถือของข้อมูล และ 4) แนวทางแก้ปัญหาที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในวงกว้าง (European Commission, 2018b)

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตจากผลการศึกษาดังนี้

1) แม้ภาครัฐในหลายประเทศจะเลือกใช้แนวทางกฎหมายและการกำกับดูแลเป็นหลัก แต่นักวิชาการเสนอว่า การใช้แนวทางนี้ควรคำนึงถึงเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เสรีภาพในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และความเป็นส่วนตัวของประชาชน ซึ่งเป็นคุณค่าพื้นฐานของสังคมประชาธิปไตย โดยให้ความสำคัญกับการ

เปิดเผยข้อมูล ความโปร่งใส และส่งเสริมการกำกับดูแลตนเองของภาครัฐกิจ แทนการใช้อำนาจเพื่อลงโทษ และปิดกั้นการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารซึ่งมีประสิทธิภาพน้อยและอาจทำให้เกิดการต่อต้านยิ่งขึ้น

2) ผู้ให้บริการแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ สถาบันสื่อมวลชน และอุตสาหกรรมโฆษณา มีบทบาทสำคัญในการยับยั้งการแพร่กระจายข้อมูลผิดพลาดและบิดเบือน ดังนั้น การสร้างวัฒนธรรมการกำกับดูแลตนเองที่เข้มแข็งและการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อลดการแพร่กระจายข้อมูลที่ทำให้เกิดความเข้าใจผิด จึงน่าจะเป็นแนวทางที่ทำให้ภาคส่วนนี้ได้รับความไว้วางใจจากสาธารณะ ขณะเดียวกันก็ลดความเสี่ยงจากการควบคุมโดยรัฐอย่างเข้มงวด

3) แนวทางการตรวจสอบข้อเท็จจริงเป็นเสมือนยาแก้พิษ (antidote) ขณะที่การให้การศึกษาด้านการรู้เท่าทันสื่อเป็นเสมือนการสร้างภูมิคุ้มกันในระยะยาว กล่าวคือ แนวทางเหล่านี้จะมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อประชาชนเข้าถึงและได้ใช้อย่างสม่ำเสมอ แต่จะไม่ได้ผลนักหากภาครัฐ ผู้ให้บริการแพลตฟอร์ม สถาบันสื่อมวลชน ไม่ส่งเสริมหรือให้บริการแก่ประชาชนอย่างทั่วถึง

4) การจัดการกับการแพร่กระจายข้อมูลผิดพลาดและบิดเบือนอย่างมีประสิทธิภาพ ควรบูรณาการแนวทางต่างๆ และประสานงานทุกภาคส่วน เพื่อให้ได้มุมมองที่หลากหลายในการจัดการกับปัญหาในมิติต่างๆ (multi-stakeholders, multi-dimensional approach) สอดคล้องกับโมเดลของ Tambini (2017: 15) ในการจัดการกับข่าวลวง ข้อมูลผิดพลาด และข้อมูลบิดเบือนทางอินเทอร์เน็ตที่หวังผลทางธุรกิจ รวมทั้งแนวทางของสหภาพยุโรป (2018a, b)

5) บริบททางสังคมการเมืองเป็นปัจจัยหนึ่งที่กำหนดว่าสังคมนั้นให้ความสำคัญกับแนวทางจัดการแบบใด และด้วยวิธีใดมากกว่ากัน ผลการศึกษาเบื้องต้นพบว่าประเทศตะวันตกที่มีแนวคิดเสรีประชาธิปไตยมักใช้แนวทางผสมผสานทั้ง 5 แนวทาง ขณะที่ประเทศที่อยู่ระหว่างการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองมักเน้นแนวทางกฎหมายและการกำกับดูแลเป็นหลัก ซึ่งสุ่มเสี่ยงต่อการละเมิดเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นและกระทบต่อการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารอย่างเสรี

โดยสรุป ไม่ว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการแพร่กระจายของข้อมูลผิดพลาดและบิดเบือนจะเป็นภาคส่วนใด การจัดการกับปรากฏการณ์นี้ควรอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจว่าเทคโนโลยี กระบวนการคิด และบริบททางสังคมการเมืองทำให้ข้อมูลเหล่านี้แพร่กระจายได้อย่างไร และหาข้อเท็จจริงเพื่อเป็นฐานในการกำหนดนโยบายและมาตรการต่างๆ รวมทั้งพิจารณาประเภทข้อมูลผิดพลาดและบิดเบือนว่ามีความหลากหลายโดยไม่เหมารวมว่าเป็น “ข่าวลวง” เหมือนกันทั้งหมด นอกจากนี้ ความพยายามในการต้านข้อมูลผิดพลาดและบิดเบือนควรดำเนินควบคู่ไปกับแนวทางอื่นๆ ที่มีอยู่แล้ว เช่น การคิดวิเคราะห์และการรู้เท่าทันสื่อ ที่สำคัญการจัดการกับข้อมูลผิดพลาดและบิดเบือนต้องการความร่วมมือแบบร่วมด้วยช่วยกันมากกว่าการเป็นศัตรูกันระหว่างรัฐ ภาคเอกชน และประชาชน ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้หากรัฐยืนยันจะบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด ทั้งนี้เพื่อให้ก้าวทันผู้เผยแพร่เนื้อหาที่เป็นอันตรายซึ่งมีความพยายามในการประยุกต์ใช้กลวิธีที่จะข้ามข้อจำกัดทางกฎหมายและระบบเทคโนโลยีอยู่เสมอ.

บรรณานุกรม

- ASEAN. JOINT MEDIA STATEMENT: Fourteenth Conference of the ASEAN Ministers Responsible for Information and Fifth Conference of ASEAN Plus Three Ministers Responsible for Information **Inclusive and Informed Digital ASEAN**, 10 May 2018. Retrieved from <https://asean.org/wp-content/uploads/2018/05/14th-AMRI-JMS-FINAL.pdf> on 30 April 2020
- Babaei, M., Chakraborty, A., Kulshrestha, J., Redmiles, E.M., Cha, M., & Gummadi, K.P. (2019). "Analyzing Biases in Perception of Truth in News Stories and their Implications for Fact Checking" **Proceedings of the Conference on Fairness, Accountability, and Transparency**. 139, <https://doi.org/10.1145/3287560.3287581>
- Bell, K. "Twitter will tweak search results to fight coronavirus disinformation" **Mashable SE Asia**, 30 January 2020. Retrieved from <https://sea.mashable.com/tech/8888/twitter-will-tweak-search-results-to-fight-coronavirus-disinformation> on 30 January 2020
- Bennett, W.L., & Livingston, S. (2018). "The disinformation order: Disruptive communication and the decline of democratic institutions" **European Journal of Communication**. 33, 2: 122–139, <https://doi.org/10.1177%2F0267323118760317>
- Blundy, R. "Tackling Disinformation in Asia ahead of Major Elections". **Global Ground**, 24 April 2019. Retrieved from <https://www.globalgroundmedia.com/2019/04/29/long-form-battle-for-the-truth/> on 30 January 2020
- Brummette, J., DiStaso, M., Vafeiadis, M., & Messner, M. (2018). "Read All About It: The Politicization of "Fake News" on Twitter" **Journalism & Mass Communication Quarterly**. 95, 2: 497– 517, DOI: 10.1177/1077699018769906
- Chakrabarti, S., Rooney, C., & Kweon, M. (2018). "Verification, Duty, Credibility: Fake News and ordinary citizens in Kenya & Nigeria" [pdf]. **BBC World Service Audiences Research**. Retrieved from <http://downloads.bbc.co.uk/mediacentre/bbc-fake-news-research-paper-nigeria-kenya.pdf> on 30 April 2020
- Chakrabarti, S., Stengel, L. & Solanki, S. (2018). "DUTY, IDENTITY, CREDIBILITY: Fake news and the ordinary citizen in India" [pdf]. **BBC World Service Audiences Research**. Retrieved from <http://downloads.bbc.co.uk/mediacentre/duty-identity-credibility.pdf> on 4 March 2020
- Dias, N. (2017). "How Academics Can Help Platforms Tackle Disinformation" In: **Understanding and Addressing the Disinformation Ecosystem** [pdf]. **Proceedings for the Understanding and Addressing the Disinformation Ecosystem conference at Annenberg School for Communication, University of Pennsylvania**, 15-16 December 2017: 83-86. Retrieved from <https://firstdraftnews.org/wp-content/uploads/2018/03/The-Disinformation-Ecosystem-20180207-v2.pdf> on 28 January 2020

- Egelhofer, J.L. & Lecheler, S. (2019). "Fake news as a two-dimensional phenomenon: a framework and research agenda" **Annals of the International Communication Association**. 43, 2: 97-116, DOI: 10.1080/23808985.2019.1602782
- European Commission. (2018a). **A multi-dimensional approach to disinformation: Report of the independent high-level expert group on fake news and online disinformation [pdf]**. Retrieved from <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/final-report-high-level-expert-group-fake-news-and-online-disinformation> on 30 January 2020
- European Commission. (2018b). "Tackling online disinformation: a European Approach." **Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee, and the Committee of the Regions**. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52018DC0236> on 30 April 2020
- Fallis, D. (2015). "What is Disinformation?" **Library Trends**. 63, 3: 401-426.
- First Draft. (2019). **Responsible Reporting in an Age of Information Disorder [pdf]**. First Draft. Retrieved from https://firstdraftnews.org/wp-content/uploads/2019/10/Responsible_Reporting_Digital_AW-1.pdf?x19006 on 30 April 2020
- Fletcher, R. & Nielsen, R.K. (2017). "People Don't Trust News Media – and This is Key to the Global Misinformation Debate" In: **Understanding and Addressing the Disinformation Ecosystem [pdf]**. **Proceedings for the Understanding and Addressing the Disinformation Ecosystem conference at Annenberg School for Communication, University of Pennsylvania**, 15-16 December 2017: 13-17. Retrieved from <https://firstdraftnews.org/wp-content/uploads/2018/03/The-Disinformation-Ecosystem-20180207-v2.pdf> on 28 January 2020
- Funke, D. & Flamini, D. (2018). "A guide to anti-misinformation actions around the world" **Poynter.org**. Retrieved from <https://www.poynter.org/ifcn/anti-misinformation-actions/> on 30 April 2020
- Haciyakupoglu, G. "Southeast Asia's Battle Against Disinformation" **The Diplomat**, 12 February 2019. Retrieved from <https://thediplomat.com/2019/02/southeast-asias-battle-against-disinformation/> on 30 January 2020
- Hern, A. "How Social Media Filter Bubbles and Algorithms Influence the Election" **The Guardian**, 22 May 2017. Retrieved from https://www.theguardian.com/technology/2017/may/22/social-media-election-facebook-filter-bubbles?CMP=share_btn_tw on 30 April 2020
- Jang, S.M., & Kim, J.K. (2018). "Third person effects of fake news: Fake news regulation and media literacy interventions" **Computers in Human Behavior**, 80, 2018: 295-302, <https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.11.034>

- Kajimoto, M. & Stanley, S. (Eds.) (2018). "Information Disorder in Asia and the Pacific: Overview of misinformation ecosystem in Australia, India, Indonesia, Japan, the Philippines, Singapore, South Korea, Taiwan, and Vietnam" [pdf]. **Hong Kong: Journalism and Media Studies Centre, The University of Hong Kong**. Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3134581 on 30 January 2020
- Kazeem, Y. "WhatsApp is limiting message forwarding as coronavirus misinformation takes hold in Africa" **Quarz Daily Brief**, 7 April 2020. Retrieved from <https://qz.com/africa/1834095/coronavirus-whatsapp-clamps-down-on-message-forwarding/> on 30 April 2020
- Marwick, A. & Lewis, R. (2017). "Media Manipulation and Disinformation Online" [pdf]. **Data & Society Research Institute**. Retrieved from https://datasociety.net/wp-content/uploads/2017/05/DataAndSociety_MediaManipulationAndDisinformationOnline-1.pdf on 30 April 2020
- McDougall, J. (2019). "Media Literacy Versus Fake News: Critical Thinking, Resilience, and Civic Engagement" **Medijske Studije Media Studies** 10, 19: 29-45, DOI: 10.20901/ms.10.19.2
- O'Sullivan, D. "As coronavirus spreads, so does online misinformation" **CNN.com**, 30 January 2020. Retrieved from <https://edition.cnn.com/2020/01/29/tech/coronavirus-misinformation/index.html> on 30 January 2020
- Owen, T. "Nearly 50% of Twitter Accounts Talking about Coronavirus Might Be Bots. Twitter is dealing with a pandemic of bots jamming the platform with misinformation about COVID-19" **Vice News**, 24 April 2020. Retrieved from https://www.vice.com/en_asia/article/dygnwz/if-youre-talking-about-coronavirus-on-twitter-youre-probably-a-bot on 30 April 2020
- Paris, B. & Donovan, J. (2019). "Deepfakes and Cheap Fakes: The Manipulation of Audio and Visual Evidence" [pdf]. **Data & Society Research Institute**. Retrieved from https://datasociety.net/wp-content/uploads/2019/09/DS_Deepfakes_Cheap_FakesFinal-1-1.pdf on 30 April 2020
- Persen, K.A.C., Joseff, K., Guilbeault, D., Becker, J.A., & Woolley, S.C. (2018). "Digital Propaganda and the News: exploring the effects of false information upon journalism." **Institute for the Future**. Retrieved from <https://www.iff.org/journalismandfalseinfo/> on 30 April 2020
- Phillips, W. (2018). "The Oxygen of Amplification: Better Practices for Reporting on Extremists, Antagonists, and Manipulators" [pdf]. **Data & Society Research Institute**. Retrieved from <https://datasociety.net/library/oxygen-of-amplification/> on 30 April 2020
- Resnick, P., Carton, S., Park, S., Shen, Y., & Zeffer, N. (2014). "RumorLens: a system for analyzing the impact of rumors and corrections in social media" **Proceedings of Computational Journalism Conference**. 10121-0701. Retrieved from <http://scarton>.

- people.si.umich.edu/files/papers/Resnick%20et%20al.%20-%202014%20-%20RumorLens%20A%20System%20for%20Analyzing%20the%20Impact%20of%20Ru.pdf on 30 April 2020
- Roose, K. "Google Pledges \$300 Million to Clean Up False News" **The New York Times**, 20 March 2018. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2018/03/20/business/media/google-false-news.html> on 30 April 2020
- Schudson, M. & Zelizer, B. (2017). "Fake News in Context" In: Understanding and Addressing the Disinformation Ecosystem [pdf]. **Proceedings for the Understanding and Addressing the Disinformation Ecosystem conference at Annenberg School for Communication, University of Pennsylvania**, 15-16 December 2017: 1-4. Retrieved from <https://firstdraftnews.org/wp-content/uploads/2018/03/The-Disinformation-Ecosystem-20180207-v2.pdf> on 28 January 2020
- Shu, C. "Why the world must pay attention to the fight against disinformation and fake news in Taiwan" **Techcrunch.com**, 7 January 2020. Retrieved from <https://techcrunch.com/2020/01/07/why-the-world-must-pay-attention-to-the-fight-against-disinformation-and-fake-news-in-taiwan/> on 30 January 2020
- Spies, S. "Defining "Disinformation" **MediaWell**, 22 October 2019. Retrieved from <https://mediawell.ssrc.org/literature-reviews/defining-disinformation/versions/1-0/> on 25 January 2020
- Tambini, D. (2017). **Fake News: Public Policy Responses. Media Policy Brief 20 [pdf]**. London: Media Policy Project, London School of Economics and Political Science, Retrieved from http://eprints.lse.ac.uk/73015/1/LSE%20MPP%20Policy%20Brief%2020%20-%20Fake%20news_final.pdf on 30 April 2020
- Tandoc, E., Lim, Z.W., & Ling, R. (2018). "Defining "Fake News": A typology of scholarly definitions" **Digital Journalism**. 6, 2: 137-153, <https://doi.org/10.1080/21670811.2017.1360143>
- Vasu, N., Ang, B., Teo, T., Jayakumar, S., Faizal, M., & Ahuja, J. (2018). **Fake News: National Security in the Post-Truth Era**. S. Rajaratnam School of International Studies. Retrieved from: <https://www.jstor.org/stable/resrep17648.5> on 30 April 2020
- Waisbord, S. (2020). "Fake health news in the new regime of truth and (mis)information" **Reciis – Rev Eletron Comun Inf Inov Saúde**. 14,1: 6-11, <http://dx.doi.org/10.29397/reciis.v14i1.1953>
- Walter, N., Cohen, J., Holbert, R.L., & Morag, Y. (2019). "Fact-Checking: A Meta-Analysis of What Works and for Whom" **Political Communication**, 00: 1-26, <https://doi.org/10.1080/10584609.2019.1668894>

- Wardle, C. (2017). "Assessing Current Efforts by the Platforms and their Effectiveness" In: Understanding and Addressing the Disinformation Ecosystem [pdf]. **Proceedings for the Understanding and Addressing the Disinformation Ecosystem conference at Annenberg School for Communication, University of Pennsylvania**, 15-16 December 2017: 64-67. Retrieved from <https://firstdraftnews.org/wp-content/uploads/2018/03/The-Disinformation-Ecosystem-20180207-v2.pdf> on 28 January 2020
- Wardle, C. & Derakhshan, H. (2017). "Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making." **Council of Europe**. Retrieved from <https://edoc.coe.int/en/media/7495-information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research-and-policy-making.html> on 25 January 2020
- Watts, D.J., & Rothschild, D.M. (2017). "The Minority Report on the Fake News Crisis: (Spoiler Alert: It's the Real News)" In: Understanding and Addressing the Disinformation Ecosystem [pdf]. **Proceedings for the Understanding and Addressing the Disinformation Ecosystem conference at Annenberg School for Communication, University of Pennsylvania**, 15-16 December 2017: 23-37. Retrieved from <https://firstdraftnews.org/wp-content/uploads/2018/03/The-Disinformation-Ecosystem-20180207-v2.pdf> on 28 January 2020